

ARQUEOLOGIA DEL TERME MUNICIPAL D'INCA

ANTONI SEGUÍ ESTRANY (*)

INTRODUCCIÓ

Aquest estudi només pretén ser una breu síntesi del nostre patrimoni arqueològic, tan desconegut i tan oblidat per molts, que és un dels nombrosos enigmes que té la Història d'Inca, la nostra Història, i és que no oblidem que la història va lligadíssima a l'arqueologia. Tan sols pretén ser un estímul per completar-lo, no un resum exhaustiu del nostre patrimoni arqueològic, sinó només això, una síntesi d'allò primordial i necessari que cal saber de la nostra història, les nostres arrels. De restes arqueològiques n'hi ha, encara que moltes s'han destruït, o parcialment o totalment, per mans poc coneixedores de dites obres antigues. Tot i això, al Corpus de Toponímia de Mallorca de J.Mascaró Pasarius trobam el següent llistat de monuments prehistòrics i protohistòrics, encara que molts són difícils de localitzar:

Avencar, S'(Ca'n Trempó). Batliu, es. Ca los Carros. Camp de s'Oca (Sa Font Vella). Ca'n Pa Calent. Puig d'Inca. So N'Alegre (Ca's Poller). So N'Alegre (ses Coves). So'n Bordils (Ca'n Guapo). So'n Fiol de Dalt. So'n Frare (Cova de ses Rates Pinyades). So'n Gual (Cova de s'Arena). So'n Mas des Poticari (s'Argenteria). So'n Ravanet (Puig de s'Ermita) o de ses Talaies. So'n Sastre. So'n Seriol (Ca'n Pere de sa Cova). So'n Vic (Els Vilars). So'n Vivot (Es Puig). Tirasset (Ca'n Colau). Tirasset (Ca'n Jordi-Ca'n Tiró).

Així i tot, Inca no té un mapa arqueològic actualitzat. Amb l'excepció de l'estudi del conjunt talaiòtic de Son Mas de s'Apotecari, fet per Guillem Rosselló Bordoy (1965), l'aproximació al període prehistòric en el municipi està per enllestir.

(*) Al moment de presentar el següent treball l'autor era estudiant de 3er curs d'Administratiu al IES Pau Casesnoves d'Inca.

En aquest estudi no només trobarà els monuments prehistòrics i protohistòrics, sinó també les restes de les civilitzacions que ocuparen Inca fins a la conquesta catalana.

En els monuments prehistòrics i protohistòrics hi trobarà la seva situació topogràfica en el "Mapa general de Mallorca" de J. Mascaró Pasarius, i a devora del nom del monument, hi trobarà el nombre de dit monument dins l'inventari de monuments prehistòrics i protohistòrics entre parèntesi.

PREHISTÒRIA I PROTOHISTÒRIA

S'AVENCAR (Ca'n Trempó) (0447)

Situació: 10-8h

Hi ha un talaiot en mal estat.

ES BATLIU (0448)

Situació: 10-8i

Hi ha un conjunt prehistòric en molt mal estat.

CA LOS CARROS (0449)

Situació: 10-3h

Hi ha un talaiot en mal estat.

CAMP DE S'OCA (Sa Font Vella) (0449)

Situació: 10-4g

Se sap que hi havia una necròpoli romana per la troballa d'una làpida (dominació romana).

CAN PA CALENT (0450)

Situació: 10-8g

Hi ha un jaciment de classificació problemàtica en molt mal estat.

PUIG D'INCA (0451)

Situació: 10-9g

Hi ha un reducte fortificat just damunt del vèrtex geodèsic, molt a prop de la creu del puig de la Minyó, en mal estat.

SO N'ALEGRE (Cas Poller) (0452)

Situació: 19-6a

Hi ha una cova en mal estat.

SO N'ALEGRE (Ses Coves) (0453)

Situació: 19-6a

Hi ha una cova en mal estat.

SON BORDILS (Ca'n Guapo) (0454)

Situació: 19-4b

Hi ha una cova en mal estat.

SON FIOL DE DALT (0455)

Situació: 10-10i

Hi ha una habitatge prehistòric en molt mal estat.

SON FRARE (Cova de ses Rates Pinyades) (0456)

Situació: 10-10f

Hi ha una cova, la més gran del municipi inquer, habitada per rates pinyades, en mal estat.

SON GUAL (Cova de s'Arenà) (0457)

Situació: 10-9h

Hi ha una necròpoli.

SO'N MAS DES POTICARI (S'Argenteria) (0458)

Situació: 19-5b

Hi ha unes ruïnes prehistòriques en mal estat de conservació, amb dos fusts de columnes toscament llaurades, situades ran del terme de Llubí, en les quals destaca un talaiot de planta circular, d'11,20 m de diàmetre i 2,10 m d'alçària. El portal és orientat cap a ponent, seguit d'un corredor de 3,70 m de llargària, 0,90 m d'alçària i amplària que arriba a una cambra de 4,50 m de diàmetre. El 1928 s'hi trobà un cap, petit, de toro, encastat a l'extrem d'una banya, també de toro. És fet de bronze, de 20 cm d'alçària. És l'exemplar de més apurada execució. L'interior és buit. A més, hi havia:

- una llumeneta d'argila, romana, que en la seva base tenia gravat el nom del fabricant, desapareguda;

- monedes romanes, desaparegudes;

- 2 puntes de banyes de bronze massisses, de 31 i 10 cm de llarg;

- ossos i cèràmica amb cendres;

- dues banyes de bronze, grosses, adornades amb una garlanda incisa de fulles de llorer florides que, en espiral, envolten la banya, feien 62 cm d'arc, eren buides en 3/4 parts, tenien 4 mm de gruixa en la base, el diàmetre de la base era de 9 cm. Ambdós bronzes foren adquirits pel Museu Arqueològic, de Barcelona.

Una informació de premsa, publicada a "La Almudaina" del 5 de juliol de 1928, diu que el descobridor dels bronzes en demanava, 10.000 pessetes. Un grup de mallorquins prestigiosos molt vinculats a la Societat Arqueològica Lul·liana, a l'Associació per la Cultura de Mallorca i a la revista "La Nostra Terra", entre els quals hi havia Bartomeu Ferrà Juan, Joan Pons i Marquès, Guillem Colom Ferrà, mossèn Antoni Pons i mossèn Salvador Galmés, intentà reunir aquesta quantitat per adquirir els bronzes i evitar que sortissin de Mallorca, com havien sortit abans els famosos caps de toro de Costitx al final del segle XIX, però els seus esforços foren en va. Ni les institucions oficials, com la Diputació Provincial de Balears, el Govern Civil i els ajuntaments, ni les entitats privades i els mallorquins benestants respongueren a la crida dels intel·lectuals mallorquins perquè quedassin a Mallorca els bronzes de Son Mas.

SON RAVANET (Puig de ses Talaies) (0459)

Situació: 10-7f

S'hi pot observar un poblat fortificat, i 2 talaiots, l'un quadrangular i l'altre circular, ambdós mal conservats i classificats en una categoria molt baixa.

SON SASTRE (0460)

Situació: 10-10f

Es conserven restes en mal estat de conservació d'un poblat que va pertànyer a la cultura talaiòtica. Conserva el portal de entrada, molt baix, que mitjançant un passadís permetia accedir a la cambra. Molts dels poblats talaiòtics continuaren habitats durant l'època romana, per això no era rar trobar monedes romanes a la vora dels talaiots com, segons contem, va succeir a Son Sastre.

SON SERIOL (Ca'n Pere de sa Cova) (0461)

Situació: 10-10i

Hi ha una cova en molt mal estat.

SON VIC (Es Vilars) (0462)

Situació: 18-11a

Hi ha un jaciment de classificació problemàtica en molt mal estat.

SON VIVOT (Es Puig) (0463)

Situació: 10-10e

Hi ha un talaiot en mal estat.

TIRASSET (Ca'n Colau) (0464)

Situació: 10-11i

Hi ha un talaiot en mal estat.

TIRASSET (Ca'n Jordi-Ca'n Tiró) (0465)

Situació: 10-11i

Hi ha un jaciment de classificació problemàtica en molt mal estat.

HORT DE CA'N VIC

Aquest hort és la primera finca que trobam a mà esquerra anant pel camí vell de Llubí en direcció cap a Llubí. Hi ha un talaiot circular que ha sofert un gran nombre de transformacions posteriors. Molts poblats talaiòtics continuaren habitats durant l'època romana (123 a.- s. V d.C.); per això no era rar trobar monedes romanes devora els talaiots com, segons contem, va succeir a l'hort de Ca'n Vic.

DOMINACIÓ ROMANA

A part de les notícies historiogràfiques i llegendàries de la dominació romana a Inca, tenim consciència de les següents restes:

MONEDES ROMANES

Com hem vist en l'apartat anterior, molts talaiots i poblats continuaren habitats durant la dominació romana, per això, en aquests talaiots i poblats (Son Mas de s'Argenteria, talaiot de Son Sastre, talaiot de l'hort de Ca'n Vic), s'han trobat monedes romanes, que per desgràcia han quedat desaparegudes dins el temps.

ALTRES ESTRIS ROMANS

A Son Mas de s'Argenteria, s'hi trobà una llumeneta d'argila, romana, que en la seva base tenia gravat el nom del fabricant, desgraciadament, també ha desaparegut.

LÀPIDA ROMANA

Els inquers antics situaven una de les ciutats romanes de Balears (Guim, Tuccis i Bocchorum) al que avui és Inca, però les darreres investigacions no donen cap positivitat a tal encert. El que sí podem demostrar, és l'existència d'un petit nucli, ja a Inca mateix o a Lloseta, a causa de la troballa d'una làpida romana en pedra marbre. Es va trobar, no se sap amb certesa quan, al Camp d'Oca, antigament conegut aquest indret per "Sa Font Vella", avui part de la Plaça del Bestiar i part de la zona que va de dita plaça a les "Cimenteres" i camí vell de Pollença. Dita làpida duia la següent inscripció:

SVLPICIA. GALIENI

VIXIT. ANNIS XXV

MENSIBUS VI

El cronista Josep Barberí diu al seu "Apéndice histórico de la villa de Inca", insert a la biografia de Sor Clara Andreu (editat a 1807):

"Hasta nuestros días subsistió junto a una fuente manantial, que llaman "vieja" en el camp de "Oca", una lápida marmórea, con la siguiente inscripción, que traen Binimelis, Dameto y el nuevo mapa de Mallorca..." (Es referia al Mapa del Cardenal Despuig).

També ens diu Barberí que dita làpida romana es va reduir a pols a l'any 1741 per servir de material per enlluir la capella major de l'església, que aleshores s'estava construint.

DOMINACIÓ ARAB

LA FONT VELLA

És un pou que es troba situat al final del carrer de les Cimenteres, abans Pius X. De forma rectangular, té una profunditat de 17,5 m i mesura 4,40 per 3 m a la part més fonda i aproximadament 5x4 m a dalt, vora el coll.

Està cobert per una volta rebaixada, feta de marès i pedra. Els primers quatre metres del pou estan folrats de marès i la resta està excavat dins la roca. El coll, molt malmès, és de pedra viva.

La primera nota històrica que trobam sobre la Font Vella, o Font de la Vila és en el llibre del Sr. Ramon Rosselló Vaquer, titulat "Inca i Selva en el segle XIII" (Mallorca, 1978). A la pàgina 36 hi podem llegir: 1289, octubre.- Pere de Llivà, batle de Mallorca estableix a Jaume Carmesó un tros de terra, vinya, arbres i plantes, que el rei té en el terme d'Inca, vora la font de la vila, a cens de 4 morabetins (Prot. 16 f. 137v).

Les dades històriques ens confirmen que la Font Vella va ser usada fins al nostre segle, en què es degué abandonar.

A principis de la tardor de l'any 1992 es va netejar el pou de la Font Vella. Es trobaren restes sense cap tipus de valor, molta brutor i fang. També es va comprovar que, en el fons del pou, arribava un cabdal d'aigua d'uns 20.000 litres per hora.

ELS QANATS

El "qanat o foggara" és una de las peces fonamentals del sistema d'abastiment, i és a la vegada una de les tècniques més complexes de captació d'aigua que existeixen a Mallorca.

Segons Maria Antònia Carbonero el qanat es una tècnica d'origen miner que consisteix en obrir un pou en el punt en què es sospita la presència d'aigua. Quan s'ha arribat a l'aquífer, es calcula a quina distància sortirà l'aigua a la superfície, i des d'allí s'excava una galeria fins el pou.

El sistema es basa, doncs, en la circulació d'aigua per gravetat, sense que sia necessari cap ingeni mecànic per elevarla.

A la Font de la Canaleta, on s'hi entra per una porta que dona a un antic carrer que constitueix ara un cul de sac, hi arriben dues galeries o "qanats", una provinent del nord i l'altra de l'oest, l'origen d'ambdues es troba en dos indrets distints, on hi ha els pous, actualment secs. Les galeries tenen en el centre una canaleta, per on circulava l'aigua, i estan cobertes de volta de marès. És interessant també la coberta dels dos pous.

Els "qanats" constitueixen un sistema generalitzat a les contrades on falta l'aigua superficial. A Mallorca ja eren habituals en el període musulmà i baix medieval.

Els "qanats" de la Font de la Canaleta, situats vora la plaça del Bestiar, originàriament devien ser molt antics, fins i tot d'origen islàmic, ara bé les galeries que conservam, tal com es troben ara, són de finals del segle XIX.

L'origen dels "qanat" és iranià, conegut a d'altres llocs d'al-Andalus (Madrid i Oriola, per exemple).

Les obres hidràuliques musulmanes "externes" no preenten problema a l'hora de la recerca, atès que la documentació, tot i no tenir un caràcter descriptiu, sí que incideix bastant en certs detalls d'identificació o de delimitació de parcel·les. El problema se'ns presenta a l'hora de detectar la presència de canals subterranis (els "qanat"). Hem de recórrer a la toponímia. Convé remarcar que tant Canet com Canarrossa deuen el seu origen a la paraula Qanâ (Canet Qanât, Canarrossa Qanât al-'arûsa) i que a ambdues zones precisament hi ha fonts i sèquies prou descrites per la documentació.

SÍNIES I SÈQUIES

La localització de les sínies, d'origen islàmic, la condiciona la presència d'aigua subterrània a poca profunditat. La sínia esta més amunt que el nivell del sòl, en una mota circular; el pou té forma ovalada i per voltar-la s'utilitzava la força d'un animal. La sínia de Son Seriol és de ferro, amb elements més innovadors que les de fusta. Els catúfols, que treien l'aigua del pou, anaven fixats a una cadena de ferro.

La documentació catalana reflecteix la presència de nombroses sèquies a Mallorca a part de les de Ciutat, en consigna a Estellencs, Banyalbufar, ..., Inca, etc. La major densitat de sèquies va paral·lela al traçat de la Serralada Nord (aprofitant la major quantitat d'aigües), les zones àrides i semiàrides del Migjorn no manquen d'aquest tipus de regadiu.

MONEDES ÀRABS

Una de les troballes més importants de monedes a les Illes Balears és el tresoret d'unes quatre mil monedes musulmanes (segle XIII), la major part de bronze, però també d'or i plata, trobades a Inca.

MOLINS DEL SERRAL DE SES MONGES

Antics molins fariners, quasi tots transformats en habitatges urbans. Es troben situats a la part més elevada de la ciutat, darrere el convent de les Monges Tancades.

La torre circular dels molins s'aixeca sobre una base rectangular o irregular que originàriament estava coberta amb voltes rebaixades de marès i formava una única sala.

Les parets, tant de les bases com de les torres, estan fetes de pedres irregulars unides amb morter de calç i grava. Els portals han estat modificats, emperò se'n conserven dos amb brancals de pedra viva, un amb llinda i l'altre amb un arc rebaixat de marès.

Hi ha set molins, dos amb les torres incompletes. El darrer molí del conjunt, situat al final del carrer, precisa una urgent restauració ja que la sala de la base està esbaldregada i la torre en molt mal estat.

ANTIGA MESQUITA MUSULMANA

Aquesta mesquita està clarament documentada cap el 1941, a partir de documents aportats per L. Pérez i B. Coll (1988) sobre Ramon de Torrelles, primer Bisbe de Mallorca. Es presenta un document datat a Mallorca el 1241, pel qual s'estableix la venda a l'església de Mallorca d'una casa i corral que confronten amb una mesquita que té Ramon Franer.

Aquesta antiga mesquita estava construïda on actualment hi ha l'església de Sant Bartomeu.

BIBLIOGRAFIA

- BARBERI, Josep: "Apéndice Histórico de la villa de Inca";
- GRAN ENCICLOPEDIA DE MALLORCA;
- MELIS, Joana: article publicat a l'"Última Hora" de dimarts 7 de març de 1995 sobre possessions;

- MASCARÓ PASARIUS, Josep: "Corpus de Toponímia de Mallorca";
  - MASCARÓ PASARIUS, Josep: "La moneda a les Illes Balears", article de l'agenda escolar 93/94 del Grup Serra;
  - MASCARÓ PASARIUS, Josep: "Història de Mallorca";
  - PIERAS SALOM, Gabriel: "Breu Història d'Inca";
  - PROGRAMA DIJOURS BO'92;
  - PROGRAMA FESTES PATRONALS'93;
  - RAYÓ BENNASSAR, Pere: text de l'àlbum "Inca descoberta";
  - RAYÓ BENNASSAR, Pere: "Itineraris urbans per la ciutat d'Inca";
  - REVISTA "BRISAS" 359;
  - SOTO, R.: "Quan Mallorca era Mayurga" de L'Avenç nombre 16, tret del llibre "Món" ed. Vicens Vives.
- ANTONI SEGUÍ ESTRANY